

LITTERATUR

EN MAN FÖR SIG

Av fil. dr ARVID FREDBORG

En lysande intelligens, en ovanlig bildning, en god penna och en verklig passion för politik gjorde Otto Järte till en *rara avis* i sin samtid. Som Svenska Dagbladets politiske redaktör medverkade han väsentligen till att ge denna tidning en profil. Under det andra världskrigets svåra tid var han ett ankare för alla, som ville stå emot trycket från söder.

Men hurudan var han, denne man, som så gav intrycket av att vara en särpräglad personlighet i en tid fylld av slätstrukenhet? Dunklet har, i varje fall till stor del, skingrats genom den biografi, som nu skrivits av hans vän och mångårige chef Ivar Anderson. Därmed ha vi fått ett synnerligen värdefullt bidrag till vår sparsamma biografiska litteratur. Författaren har gått till verket med rika förutsättningar att lyckas. Han har haft tillgång till en samling brev, som växlat mellan Järte och dennes »faderlige vän», adjunkten Georg Johansson, samt mellan Järte och hans fästmö, sedermera hans hustru. Han har kunnat stödja sig på minnesbilder av Järtes ännu levande vänner. Icke minst viktiga äro Ivar Andersons egna bidrag. Han kände Järte från sidor, som kanske icke alltid framstodo klara för andra av hans vänner. Tyvärr saknas vad som skulle ha varit speciellt viktigt i detta fall — dagboksanteckningar.

Ivar Anderson beundrade Järtes

förmåga som skribent och gav honom fria händer. Otto Järte å sin sida var medveten om de risker, som hans temperament kunde skapa, och respekterade den yngre vännens omdöme.

Otto Järte föddes 1881 som son till en lokförare. Familjen kom under hans barndom på obestånd, främst genom moderns ostadighet och oförmåga att hushålla. Järte upplevde som yngling, att familjens egendom vandrade till pantbanken, att fadern blev vräkt från sin lägenhet och tvingades gå i konkurs. Det gjorde ett djupt intryck på sonen, som hela sitt liv levde sparsamt och »smäländskt», och ofta brukade säga, att han tidigt fått lära vad det betydde att ha dåliga affärer.

Hjälpt av mecenaten Georg Johansson kunde han avsluta sin skolgång med mogenhetsexamen. Han hade redan då en ovanlig beläsenhet och visade sig vara en orolig ande, som gärna ägnade sig åt filosofiska problem. Det dröjde dock, innan det *politiska* intresset vaknade.

Han kom till universitetet som en brådmogen yngling med mycket höga tankar om sig själv och stor taktisk skicklighet, uppövad under umgänget med den faderlige vännen Johansson. Han läste litet av varje som seden bjöd vid denna tid, vid sekelskiftet. Snabbt fick han vänner, skolkamraten Yngve Larsson, sedermera bokförläggaren

Tor Bonnier m.fl. De flesta av dem voro förmögna — och politiskt radikala. Larsson och Järte invaldes i den nygrundade socialdemokratiska föreningen Laboremus. Hans politiska intresse började visa sig.

Järte lämnade universitetet som fil. kand. Hans fästmö blev hans maka, en begåvad men själsligt labil kvinna. Tillsammans begåvo de sig till utlandet, där Järte först med familjen Bonniers stöd fortsatte sina studier. Han gjorde bekantskap med framför allt Berlin och München, där han ägnade sig åt nationalekonomi och statistik. I det senare ämnet blev han fil. lic., ehuru först 1916.

Studierna förenades med ett korrespondentskap för Social-Demokraten. Det var svårt, som alla veta, som prövat kombinationen vetenskap och journalistik. Men dess resultat blev för hans del en vidgad horisont och en djup kännedom om Tyskland, som han skulle ha glädje av hela livet. Hans skildringar av den wilhelminska tiden voro av hög klass.

Politiskt stod han till höger inom socialdemokratien och stödde revisionisterna mot de ortodoxa marxisterna. Han kom därigenom att bli en naturlig bundsförvant till Hjalmar Branting, som i Sverige kämpade en hård kamp mot en ettrig vänsterflygel. Några varmare känslor rådde likväl aldrig mellan de två. Måhända var det en del av förklaringen till att Järte ej gjorde den karriär inom partiet, som syntes naturlig. Efter återkomsten blev han i stället statstjänsteman, e.o. amanuens i Kommerskollegium, sedermera aktuarie i Socialstyrelsen. Det var en nyttig skola och Järte blev inom kort specialist på en viktig fråga, arbetslöshetsproblemet. »Det var», skriver Anderson, »helt visst av stor betydelse för Järtes kommande politiska verksamhet att han som ung fick inblick i den svenska statsförvaltning-

ens centrala maskineri och gjorde personlig bekantskap med nästan alla de män som under följande decennier skulle svara för dettas dagliga drift.»

Han fortsatte sitt medarbetarskap i Social-Demokraten. Men hans karriär inom partiet skulle få ett hastigt slut. Att han så småningom blivit försvarsvän gjorde honom misstänkt. En historisk syn och en tydlig patriotism gjorde ej saken bättre. Avgörande blev dock hans hållning efter krigsutbrottet 1914.

Detta kom som en chock för honom. Hans värld syntes störta samman. Var icke detta Sveriges ödestimma? Dess fiende Ryssland var i krig med den stora germanska nation, som Järte kände sig stå särskilt nära. Borde ej tillfället begagnas? Inom kort stod han i oförsonlig motsättning mot den extremt entente-vänlige Branting. Brytningen kom sedan Järte tillsammans med Adrian Molin och andra konservativa givit ut en bok om svensk utrikespolitik, som yrkade på »modig uppslutning» på Tysklands sida. Järte och hans vapenbroder Yngve Larsson fingo betala detta med uteslutning ur det socialdemokratiska partiet. Järte tvingades också lämna Stockholms stadsfullmäktige. Några år var han politiskt »in the wilderness», som engelsmännen brukar säga.

Ehuru han alldeles uppenbart var att räkna som konservativ dröjde det länge, innan han aktivt engagerade sig inom högern. Under tiden fungerade han som ämbetsman och fackman, som gärna fungerade som inofficiell rådgivare åt C. G. Ekman i de ömtåliga arbetslöshetsfrågorna. Men år 1923 gick han in i Allmänna Valmansförbundet och påföljande år blev han fast medarbetare i Svenska Dagbladet. Redan år 1925 var han invald i riksdagen och fick en framskjuten position inom högerpartiet. Han spelade där under de följande

åren en ledande roll. Man såg i honom amiral Lindmans efterträdare. Men en ny kris skulle komma.

År 1927 hade Ivar Kreuger med Otto Järtes aktiva medverkan köpt aktiemajoriteten i Svenska Dagbladet. Detta hemlighölls. Meningen var — och Kreuger hade gjort utfästelser i denna riktning — att bilda en stiftelse, som skulle för framtiden trygga tidningens ställning. Men när Kreuger dog hade intet definitivt gjorts, och inom kort hade därmed frågan om tidningens aktiemajoritet blivit ett brännande problem. Järte, huvudredaktören Helmer Key och ekonomidirektören Grönfors lyckades komma till en uppgörelse med konkursboet, som åt dem tryggade de dyrbara aktierna. Men under trycket av den allmänna psykos, som uppstått, sedan det visat sig, att idolen Kreuger varit en svindlare, blev Järte utsatt för giftiga angrepp. I spetsen gick huvudredaktören för Nya Dagligt Allehanda, Ljunglund, som väl icke enbart torde ha drivits av moralisk indignation. Järte fann klokast att avsäga sig sitt riksdagsmannamandat.

Hans politiska karriär hade därmed gått till spillo. Den journalistiska återstod ännu. Hans ställning syntes visserligen försvagad, sedan familjen Trygger övertagit aktiemajoriteten. Men den nyblivne chefredaktören Carl Trygger ägnade sig i huvudsak åt administration och ekonomi. Järte förblev *skribenten*. Han fick inom kort ett brännbart tema — läget efter Hitlers »Machtübernahme.»

Ivar Anderson påpekar med rätta, att det är en myt, att Järte från början var en skoningslös fiende till fascism och nazism. Tvärtom bemödade han sig under lång tid att se de positiva sidorna hos de stora totalitära rörelserna. »Det dröjde länge», skriver Ivar Anderson, »innan Otto Järte tog Hitler på fullt allvar.» Men år 1934

företog han en resa till nazisternas Tyskland och återvände omskakad och chockerad. Han fäste sina tankar på papperet i en promemoria för sina närmaste vänner på tidningen.

Så småningom började han mer och mer ägna sig åt utrikespolitik. Sedan kriget bröt ut blev han en av den svenska pressens flitigaste och skarpaste skribenter på detta område. Kriget blev höjdpunkten i hans journalistiska karriär. Som ingen kunde han finna lysande formuleringar, kommentera skeendet och ge läsarna historiska perspektiv på händelseförloppet. Efterkrigsåren till hans pensionering år 1952 beteckna nog en viss avmattning, även om Ivar Anderson icke anser det. Fortfarande var Järtes produktivitet förbluffande stor. Han fortsatte även efter sin pensionering att medarbeta i Svenska Dagbladet, han skrev artiklar i Svensk Tidskrift och Medborgaren. Men förhoppningen om att han skulle samla sig till memoarer, som skulle ha kunnat bygga på ett ovanligt händelserikt liv infriades icke. Otto Järte dog våren 1961 utan att ha efterlämnat mycket material om sig själv och de människor han mött, de händelser han bevittnat.

Ivar Anderson har, såsom redan sagts, gått till sitt verk med sällsynt goda förutsättningar. Han har väl begagnat dem. I enlighet med sin natur håller han sig själv starkt tillbaka. Vi få oftast icke veta, vad han själv tyckte och tänkte om vännen Järte. Det är synd. Ty biografen är en viktig källa till det skildrade föremålets historia. Mera märkligt är, att förhållandet Gustaf Stridsberg—Otto Järte icke beröres. Den som skriver dessa rader undrade många gånger, vilken roll som »Strittan» verkligen spelade, både på tidningen och för sin vän och vapenbroder Järte. Var Stridsbergs encyklopediska vetande överskattat?

Var han blott den kylige och avståndstagande intelligensaristokraten, som sade sitt ord och sedan lät den robuste och praktiske Järte fälla utslaget? Ivar Andersons biografi ger icke svar på frågan, en erkänt svår fråga, det skall villigt medges.

Om biografen själv håller sig tillbaka och låter föremålet för sin skildring tala betyder det icke, att bilden av Otto Järte skulle vara oklar. Tvärtom framträder han mycket tydligt med sina fel och sina förtjänster.

Man observerar en stark anpassningsförmåga. Med ett fulare ord skulle man kunna säga, att Järte hade ett opportunistiskt drag. Han visste också i hela sitt liv att skaffa sig mecenater. Men hans intelligens, hans robusta stridsglädje, hans penna och hans manövreringsförmåga i de politiska farvattnen gjorde Otto Järte till ett färgstarkt inslag i sin samtids Sverige. Hans insatser berättiga till omdömet, att han var en man, som har *bien merité de sa patrie*.

Om likhet och jämlikhet

Men klassmotsatserna försvinna icke; de sociala intressestriderna upphöra icke med detta. I somliga fall kunna de till och med skärpas. Det händer ju att sociala grupper, som befinna sig i varandras grannskap, lättare gripas utav ömsesidiga känslor av ovilja, avund, tvedräkt och bitterhet än de, mellan vilka avståndet är väsentligen längre. Det stora faktum står dock kvar. Processen fortgår i detta land. Standardiseringen, amerikaniseringen och urbaniseringen löpa samman i en bred utvecklingslinje. Likheten ökas; likställigheten stiger; liksinnet växer. Vårt gemensamma artmedvetande varder starkare och starkare. Och mitt i all brytning, allt split, all fejd knytes sannolikt det svenska nationalsamhället fastare ihop.

E. H. Thörnberg i Svensk Tidskrift 1925